

İBN NÜBÂTE EL-HATÎB VE HZ. HÜSEYİN'İN ŞEHÂDETİ İLE İLGİLİ HUTBESİ*

Ahmet Gemi

Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı
Bölümü

Asst. Prof., Mardin Artuklu University, Faculty of Letters, Department of Arabic Language and
Literature

Mardin, Turkey

ahmetgemi04@gmail.com

orcid.org/0000-0003-4124-5525

Öz

Arap edebiyat tarihinde adından sitayişle bahsedilen hatiplerden biri, İbn Nübâte'dir. 336/946 yılında Diyarbakır'ın Silvan (Meyyâfârikîn/Fârikîn) ilçesinde doğan İbn Nübâte, Hamdânîlerin Emîri Seyfûddevlâ b. Hamdân'ın (ö. 356/967) himayesinde bulunmuş ve sarayında hatiplik yapmıştır. Silvan ve Halep'te îrâd ettiği hutbelerle hak ettiği üne kavuşan İbn Nübâte'nin günümüze ulaşan hutbe mecmuası bulunmaktadır. İbn Nübâte, 374/984 yılında Silvan'da vefat etmiştir. Bazı kaynaklar Halep'te vefat ettiğini belirtmektedir. İbn Nübâte'nin muharrem ayının ikinci cuma gününe denk gelen hutbede îrâd ettiği Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi ile ilgili olan hutbesi önemlidir. İbn Nübâte, bu hutbesinde Hz. Hüseyin'in şehadetinden dolayı üzüntüsünü dile getirmekte ve aynı şekilde Müslümanların da bu olaya üzülmeleri gerektiği üzerinde durmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, İbn Nübâte, el-Hatîb, Hz. Hüseyin'in Şehadeti, Hamdânîler, Hutbe, Silvan.

Ibn Nubâta al-Khatîb and His Sermon Related to the Martyrdom of Hossain

Abstract

One of the prolocutors that his name was eulogized in the history of Arabic Literature is Ibn Nubâta. Ibn Nubâta who was born in Silvan (Meyyâfârikîn/Fârikîn), which is now a district of Diyarbakir, in 336/946 was under the care of Hamdânî's Amir Sayf al-Dawlâ Ibn Hamdân (d. 356/967), and he had a preaching duty in the palace. Ibn Nubâta who took the reputation of rightful one with the sermons that he negotiated in Silvan and Aleppo has a review of sermons

* Bu makale, 14-17 Eylül 2017 tarihinde Şarkiyat Vakfı, Şarkiyat Araştırmaları Derneği ve e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi tarafından Diyarbakır'da düzenlenen Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde "Silvanlı Ünlü Hatip İbn Nübâte ve Hutbeleri" başlığı ile sunulan ve basılan tebliğin, içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş halidir./This paper is the final version of an earlier announcement called "Ibn Nubata Who is a Famous Prolocutor From Silvan and His Sermons", presented and printed at a symposium called "International Social Sciences Congress held in Diyarbakir by the Şarkiyat Foundation, the Oriental Studies Research and the e-Journal of Oriental Scientific Research on 14-17 September 2017", the content of which has now been developed and partially changed.

which has come to today. Ibn Nubāta death in Silvan in 374/984. Some sources state that he death in Aleppo. The sermon on Hossain's martyrdom that Ibn Nubāta negotiated in the second Friday of the month of Muharrem is important. Ibn Nubāta expresses his sadness in that sermon, and equally emphasizes the need for Muslims to feel sorry for it.

Keywords: Arabic Literature, Ibn Nubāta, al-Khatīb, The Martyrdom of Hossain, Hamdāni's, Sermon, Silvan.

GİRİŞ

Arap nesrinin önemli kollarından sayılan hitabet sanatının tarihi eskiye dayanmaktadır. Cahiliye döneminde önemini koruyan bu sanat, sadru'l-İslâm dönemiyle birlikte tırmanışa geçmiştir.¹ İslâm'ın ilk yıllarında daha çok tebliğ amaçlı kullanılan hutbe, cumanın farz kılınması ile birlikte camilerde cuma namazının bir farzı olarak okunan dinî bir vecîbe olmuştur. İlk hicrette, Hz. Ca'fer'in Necâşî'nin huzurunda irticalen yapmış olduğu konuşma, Hz. Peygamber (a.s.)'in veda hutbesi ve Râşid halifelerin farklı münasebetlerle îrâd ettikleri hutbeler, bu önemli hutbelerden sadece birkaç tanesidir. Daha sonraki dönemlerde altın çağını yaşayan hitabet sanatı, Müslümanların sosyo-kültürel durumuyla birlikte inişli çıkışlı bir hal aldı. İslâm devletinin durumu iyiye gidiyorsa hitabet ve hutbe sanatı da iyiye gidiyor, tersi bir durum yaşıyorsa bu sanat da keza geriliyordu. Mamafih siyaset de hitabet sanatının gerilemesine veya ilerlemesine zemin hazırlamıştır. İdarenin durumuna göre hutbe okuyan hatipler zaman zaman gerçekleri gizlemek zorunda kalmışlardır. Tarihin her döneminde var olan bu durum özgür düşüncenin önünü kapatmış, özelde hitabette genelde ise diğer ilim dallarında gerilemeye sebep olmuştur.

Emeviler döneminde ilerleyen ve Abbasiler döneminde kemalini bulan Arap nesri, daha sonra İslam coğrafyasında meydana gelen bölünmelerle birlikte yeni bir evreye girmiştir. Memâlik olarak da ifade edilen ve kendi içlerinde bağımsız ama dış işlerinde merkezi hilafete bağlı olan irili ufaklı devletler de İslam kültür ve sanatının gelişmesine katkı sağlamışlardır. Bu devletlerden biri Hamdâniler devletidir.² Milâdi 905-1004 yılları arasında Halep, Musul, Mardin, Diyarbakır ve çevresinde hüküm süren Hamdâni sülalesi, 100 yıllık hükümranlılığı döneminde İslam kültür mirasına büyük bir zenginlik katmıştır. Günümüzde kalıntılarına rastladığımız bu mirasın bir kolunu da Arap dili ve edebiyatı

¹ Nesim Sönmez, "Cahiliye Döneminde Hitâbet", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 8/16, (2016): 820-840.

² Nasuhi Ünal Karaarslan, "Hamdâniler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 446-447.

oluşturmaktadır. Basit bir tarama ile ulaşabileceğimiz bu zenginliğin bir kolunu da Arap nesrinin alt dallarından biri olan hitabet sanatı teşkil etmektedir. Hamdâniler döneminde, günümüzde Diyarbakır'a bağlı Silvan ilçesinde doğmuş ve kısa sürede hutbeleri ile meşhur olan bir hatip vardır ki İslam kültür tarihine İbn Nübâte³ künyesi ile kayıtlara geçmiştir.

Silvan ve Halep'te îrâd ettiği hutbelerle ünlü olan İbn Nübâte'nin günümüze ulaşan iki farklı hutbe mecmuası bulunmaktadır. Bu mecmualarda cuma ve bayram hutbelerinin yanı sıra değişik konularda îrâd edilmiş ve Arap nesrinin mümtaz örneklerini barındıran birçok hutbe bulunmaktadır. Oğlu veya torunu tarafından bir araya getirilen ve Divânü Hıtabî'l-Minberiyye olarak adlandırılan bu mecmuada başta cihad olmak üzere farklı konuları ihtiva eden hutbeler bulunmaktadır.

Bazı kaynaklar, bu Divân'ın söz konusu İbn Nübâte'nin torunu Cemâleddin Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh b. Nübâta el-Mısrî'ye (ö. 768/1366) ait olduğunu iddia etse de⁴ yapılan araştırmalar bu iddianın yanlış olduğunu ortaya çıkarmıştır. İbn Nübâte el-Hatîb'e ait olduğunda şüphe bulunmayan bu eserin birçok baskısı yapılmıştır. Dünyanın farklı kütüphanelerinde elyazması bulunan bu nüshalardan birisi İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Turhan Vâlide Sultan Koleksiyonu, No: 272'de⁵ ve hicri 714 tarihinde Abdulhâlik b. Ahmed tarafından istinsah edilmiş diğeri ise Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Paşa Koleksiyonu, 34 Fa 778 numaralı arşivde bulunmaktadır.

İbn Nübâte'nin hutbeleri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların hepsi Arapçadır.⁶ İki farklı mecmua olarak kayıtlara geçen bu hutbelerin bir kısmının İbn Nübâte'ye aidiyeti hususunda tartışmalar olsa da söz konusu hutbelerin form, muhteva ve üslubuna bakıldığında birbirine benzer hutbeler olduğu ve tek elden çıktığı anlaşılmaktadır. Kütüphanelerde

³ İslam kültür tarihinde "İbn Nübâte" künyesi ile dört kişi şöhret bulmuştur: 1. Abdurrahîm b. Muhammed b. Nübâte el-Hatîb (ö. 374/984). 2. Muhammed b. Muhammed b. Nübâte el-Mısrî eş-Şa'ir (ö. 768/1366). 3. Abdulazîz b. Nübâte es-Sa'dî (ö. 405/1014). 4. Şemsuddîn b. Nübâte el-Muhaddîs (ö. 750/1349). Omar Musa Paşa, Muhammed Abdulgânî Hasan, "Matla'u'l-fevâid ve Mecma'u'l-Ferâid li Cemâleddîn b. Nübâte el-Mısrî", *Mecelletu Mecma'i'l-Lugâti'l-Arabiyye* 34, (1974): 145-155.

⁴ Ahmet Suphi Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2007), 2: 33.

⁵ Hulûsi Kılıç, "İbn Nübâte el-Hatîb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20: 233.

⁶ Bu çalışmalar için bk. Tâhir b. Sâlih el-Cezâirî, *Şerhu Hutab-i İbn Nübâte* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007), 4.

iki farklı yazma nüshası bulunan bu hutbe mecmuasının birinci kısmının defalarca baskısı yapılmış ve farklı kişilerce şerh, tasnif ve tenkidi yapılmıştır.⁷ Şerh, tasnif ve tenkidi yapılmış olan mecmuada bulunan hutbeler farklı konularda hazırlanmıştır. Bu hutbelerde ayetlerin çokluğu dikkatlerden kaçmamakta ve nerede ise hepsi ayetlerle sonlandırılmaktadır. Keza İbn Nübâte'ye ait olduğundan herhangi bir şüphenin olmadığı ikinci tip hutbe mecmuası da mevcuttur. Bu mecmua, Kahire'de Dîvânu Hutabi'l-Minberîyye adıyla, Mektebetu ve Maṭba'atu Muhammed Ali Şabîh ve Evlâdih adlı matbaada ilk baskısı yapılmış⁸ ve yılın her ayındaki cuma günleri adedince (hutabi'l-mevâkîṭ), 55 adet olarak hazırlanmış hutbelerden ibarettir. Bu hutbelerde, hicri ayların fazileti ve hutbenin okunacağı o ayda meydana gelen önemli olaylar zikredilmektedir. Form, üslup ve muhteva olarak benzerine az rastlanan bu hutbelerde de ayetlerin azlığı ve hadislerin çokluğu dikkat çekmektedir. 1968 yılında İstanbul'da Salah Bilici Kitabevi tarafından baskısı yapılan bu hutbe mecmuası, Kahire'de baskısı yapılan mecmuanın adeta tıpkıbasımıdır.

İbn Nübâte'nin, edebiyat ve belagat alanında engin bir âlim olduğu anlaşılmaktadır. Bu özelliği hutbelerinde bariz bir şekilde görülmektedir. Hutbeleri gelişigüzel söylenmiş alelade hutbeler değildir. Konu bütünlüğü ile birlikte Kur'anî bir tarzın hâkim olduğu bu hutbelerde secili söyleyişlerle birlikte akıcı bir üslubun varlığı dikkat çekmektedir. Bu hutbelerle İbn Nübâte, cami cemaatini ve Bizanslılara karşı savaş meydanlarında olan Hamdanî Emîri Seyfûddevlî'nin askerlerini coşturmuştur.

İbn Nübâte Hamdânîler⁹ döneminde yaşamıştır. Hicri IV. asırda yaşayan İbn Nübâte, dönemin siyasi gelişmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ilmi ve kültürel çevrenin etkisinde kalmıştır. Bu devrin siyasi olayları, hilafet merkezi ile İslam coğrafyasının içinde bulunduğu siyasi çalkantılar, her ilim adamına etkide bulunduğu gibi İbn Nübâte üzerinde de bariz bir etki bırakmıştır. Bu asırda İslam coğrafyası Karmatîler¹⁰ gibi fırkaların

⁷ Cezâirî, *Şerhu Hutab-i İbn Nübâte*, 4.

⁸ Eserin dijital görüntüleri için bk. "المكتبة الرقمية العربية", erişim: 04.11.2017, <http://www.kadl.sa/pdfviewer.aspx?filename=3bypvwqayeyk6kd8qedbl1icd90pkn7zjqmjt2t0le9cru2tlvvl1h8gweqqgu&memb=MpjkVwrxEbw>

⁹ Geniş bilgi için bk. Karaarslan, "Hamdânîler", 15: 446-447; M. Sobernheim, "Hamdânîler", *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi* (Eskişehir: ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri, 1997), 5/1: 179-182.

¹⁰ "Karmatiler" ile ilgili geniş bilgi için bk. Sabri Hizmetli, "Karmatiler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 510-514.

isyanları ile dâhili çekişmelere sahne olurken bir taraftan da Bizanslılar ağır saldırılarla Urfa, Diyarbakır, Mardin, Halep vb. yerlere saldırmaktaydı. Farsların merkezî saltanatı ele geçirmek için çevirdikleri entrikalar sonucu hilafet merkezi sıkıntılı bir dönemden geçmekteydi. İslam kültür ve sanatının zirveye ulaştığı bir dönemde buna benzer dâhili ve harici etkiler bir taraftan kültürel teşvike zemin hazırlarken diğer taraftan da mezhebî ve itikadî bir taassuba sebep oluyordu. Yönetimi ele geçiren zümre Sünni ise, Şii âlimler kendilerini gizliyorken yönetim Şiilerin eline geçtiğinde de aksi bir durum yaşanmaktaydı. Buna Ehl-i Sünnet'in ve Şi'a'nın talî fraksiyonları da dâhil edildiğinde durumun vahameti ortaya çıkmaktadır. Şiiler ile Sünniler arasında mevcut olan bu çekişme Bizanslılar için bir fırsattı ve nitekim bunun neticesinde 348/968 yılında Bizans ordusu Diyarbakır ve Meyyâfârikîn'e kadar ulaşmış ve buraları himayesine almıştı. Bu durumda Bizanslıların hücumları neticesinde gelişen İbn Nübâte'nin hutbeleri, daha çok mücadele (cihâdiyyât) konu alıyor ve halkı bu amansız düşmana karşı saldırıya teşvik ediyordu.¹¹ Hatta 352/964 yılında Meyyâfârikîn'in düşmanlardan korunması için etrafına hendek kazılması fikri belirilmiş ve söz konusu olan hendekte çalışmanın fazileti hakkında İbn Nübâte etkileyici bir hutbe okumuştur.¹²

İbn Nübâte'nin hutbeleri daha sonraki nesillere ilham kaynağı olmuştur. Bu konuda O'nu takip edenlerin başında oğlu Ebû Tâhir Muhammed gelmektedir. İbn Nübâte'nin torunu Ebu'l-Ferec Tâhir de babası ve dedesi gibi hitabette ünlü idi ve bu ikisinin hutbelerini örnek alarak hutbe îrâd ediyordu.¹³

Birçok kişi İbn Nübâte'nin hutbelerine nazireler yapmış ve O'nun tarzı üzere hutbe mecmuası oluşturmuştur. Bu âlimlerden İbn Kâdı el-'Asker (ö. 762/1361) el-Mağâlû'l-Mihber fî Mağâmî'l-Minber adında bir hutbe mecmuası oluşturmuştur. Bununla birlikte İşbiliye'nin kâdısı Şurayh b. Muhammed er-Ru'aynî (ö. 539/1144) de hutbelerini İbn Nübâte'nin hutbelerine muâraza yaparak îrâd etmekteydi. Ünlü hatip Muhammed b.

¹¹ Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed el-Akrî el-Hanbelî İbn 'Îmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, thk. Mahmut Arnavut (Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, 1989), 2: 78; Cemâluddîn Ebi'l-Mehâsîn Yûsuf el-Atâbegî İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-Zahira fî Mulûki Mısr ve'l-Kâhira* (Mısır: Vizâratu's-Sakâfe, 1963), 3: 322; Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymaz ez-Zehebî, *el-'İber fî Haberî Men Gaber*, thk. Ebû Hâcir Muhammed es-Sa'id b. Bisyûnî Zaglûl (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, tsz.), 2: 78.

¹² Cezâîrî, *Şerhu Hutab-i İbn Nübâte*, 145-147.

¹³ Kılıç, "İbn Nübâte el-Hatib", 20: 233.

Yusuf el-Ḥayyât (ö. 756/1355) ise İbn Nübâte'yi hutbelerinden dolayı şiddetli bir şekilde tenkit edenlerdendi. Endülüslü edip ve tarihçi Muhammed b. Yahyâ eş-Şâtibî (ö. 547/1153) aynı şekilde İbn Nübâte'nin hutbelerine muarazada bulunmuştur.¹⁴

İbn Nübâte'nin hutbeleri ezberlenerek kuşaktan kuşağa yöreden yöreye nakledilmiştir. Bundan dolayı İbn Nübâte'ye ait olmayan bazı hutbeler O'nun hutbeleriymiş gibi rivayet edilmiş ve böylece ayıklanması zor olan bu hutbeler de Divânu'l-Ḥutab'a girmiştir. Nitekim O'nun torunlarından ünlü hatip Ebu'l-Kâsım Yahyâ b. Tâhir, yanında bu hutbelerden herhangi bir nüsha olmadığı halde, bulunduğu bir mecliste etkileyici bir hutbe îrâd ettikten sonra, şöyle demiştir: "Divânu'l-Ḥutab"ı babamdan dinleyerek (ezberledim) O da babasından dinleyerek (ezberlemiştir)." Bunun üzerine Gânevî adında bir kişi de İbn Nübâte'nin hutbelerinden o zamana kadar hiç duyulmamış yeni bir nüsha okumuştur.¹⁵

İbn Nübâte'nin hutbelerinin önemli bir bölümünü ölüm ve ahiret hayatı ile ilgili konular oluşturmaktadır. Bu bölümde ölüme hazırlıklı olmanın lüzumu üzerine duran hatip, meselenin önemini vurgulamak için sık sık geçmiş ümmetler ve önemli şahsiyetleri zikretmektedir. Mersiye özeliğinde olan bu hutbelerin başında Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatı ile ilgili iki, Ömer b. Ḥattâb'ın (r.a.) katli ile ilgili olarak bir, Hz. Hüseyin'in (r.a.) şehadetiyle ilgili bir ve yaşadığı dönemde vefat eden diğer bazı önemli zevatla ilgili hutbeleri bulunmaktadır. Söz konusu hutbeler okunduğunda müteessir olmamak elde değildir. Bu hutbeler içerisinde Hz. Hüseyin'in şehadeti ile ilgili olan hutbe dikkatimizi çekerken diğer hutbeler üzerinde de ilmi çalışmaların yapılması gereğini vurgulamak isteriz. Ne yazık ki ülkemiz sınırları içinde doğmuş ve vefat etmiş bu ünlü hatibin hayatı ve eserleri ile ilgi olarak ülkemizde çok fazla çalışma yapılmamıştır. Binaenaleyh yukarıda kısaca değinilen ve ilim dünyasınca tanınan İbn Nübâte ve hutbeleri hakkındaki çalışmaların azlığı bu çalışmanın hazırlanmasını zaruri kılmıştır.

1. İBN NÜBÂTE'NİN HAYATI

Arap edebiyat tarihinde adından övgü ile bahsedilen hatiplerden birisi İbn Nübâte'dir. Tam adı, Ebû Yahyâ Abdurrahîm b. Muhammed b. İsmâ'il b. Nübâte el-Ḥuzâkî el-Fârikî el-Ḥatîb (ö. 374/984-5) olan "İbn Nübâte"¹⁶

¹⁴ Ḥayruddîn ez-Ziriklî, *el-'A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002), 7: 137.

¹⁵ Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, thk. Şu'ayib Arnavut vd. (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1984), 20: 176.

¹⁶ Bazı kaynaklarda "İbn Nebâte" olarak da geçmektedir.

Hamdâniler döneminin ünlü hatiplerindendir. 336/946 yılında günümüzde Diyarbakır'ın ilçesi olan Silvan'da (Meyyâfârikîn/Fârikîn)¹⁷ doğan ve re'su'l-ḥutabâ (hatiplerin önderi)¹⁸ olarak nitelenen İbn Nübâte, Hamdânî Emîri Seyfüddevle ibn Hamdân'ın (ö. 356/967) himayesinde bulunmuş ve sarayında hatiplik yapmıştır. Arap edebiyat tarihinde hutbeleri ile meşhur olan İbn Nübâte bazı kaynaklarda Temîmî, bazı kaynaklarda da Huzâkî nisbesi ile anılmaktadır. Seyfüddevle'nin 356/967 yılında vefatından sonra da hatiplik görevini aktif olarak sürdüren İbn Nübâte, 374/984-5 yılında Silvan'da vefat etmiştir. Bazı kaynaklar O'nun Halep'te vefat ettiğini belirtmektedir.¹⁹

İbn Nübâte yıllarca Silvan'da hatiplik yaptıktan sonra Halep'e gitmiş, orada olduğu sıralarda Seyfüddevle'nin sarayında organize edilen ilim meclislerine katılmış ve burada devrin ünlü şairi Mütenebbî (ö. 354/965)²⁰ ile tanışmıştır. Şiirlerine ilmî olarak katkıda bulunan İbn Nübâte'nin, Mütenebbî ile olan ilişkisini birçok kaynaktan öğrenmekteyiz.²¹

¹⁷ "Meyyâfârikîn/Fârikîn" ile ilgili olarak şu çalışmalara bk. Ahmed bin Yusuf bin Ali İbnü'l-Ezrak, "Meyyafarikin ve Amid Tarihi (Artuklular Kısım)", trc. Ahmet Savran (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1992); Ercan Gümüş, "İbnü'l-Ezrak ve Eseri "Meyyâfârikîn Ve Âmid Tarihi" Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar Işığında Bir Değerlendirme", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 7 (Nisan 2012): 3-13; Mustafa Alıcan, "Meyyâfârikîn İsmi Üzerine Bir Soruşturma", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 27/1 (Temmuz 2012): 1-21.

¹⁸ Abdülmelik b. Hüseyin b. Abdülmelik el-'Usâmî el-Mekkî, *Simṭu'n-Nucûmî'l-'Avâlî fî Enbâi'l-Evâil ve't-Tevâlî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1998), 3: 497.

¹⁹ Abdullah b. Es'ad b. Ali b. Suleyman el-Yafi'î, *Mir'âtu'l-Cinân*, thk. Ḥalîl Mansûr (Kâhire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1993), 2: 403-404; Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekir İbn Ḥallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân* thk. İhsan 'Abbâs (Beyrut: Dâru Sâdir, 1970), 3: 156; İbn 'İmâd, *Şezerâtu'z-Zeheb*, 4: 397; Omar Rıdâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-Muellifîn* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1970), 5: 211; Zirikli, *el-A'lâm*, 3: 347; Şalâhuddîn Ḥalîl Aybek eş-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmet Arnavut vd. (Beyrut: Dâru İhyâ, 2000), 28: 236; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 16: 321; C. Brockelmann, "İbn Nübâte", *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi* (Eskişehir: ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri, 1997), 5/2: 777; İgnace Goldziher, *Klasik Arap Literatürü Tarihi*, trc. Rahmi Er, Azmi Yüksel (Ankara: Vadi Yayınları, 2012), 94; Kılıç, "İbn Nübâte el-Hatib", 20: 232-233.

²⁰ Hayatı hakkında geniş bilgi için bk. İsmail Durmuş, "Mütenebbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 195-200; R. Blachere, "Mütenebbî", *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi* (Eskişehir: ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri, 1997), 8: 858-862.

²¹ Bahâuddîn Muhammed b. Yûsuf b. Ya'kûb el-Cündî el-Kindî, *es-Sülûk fî Ṭabakât'il-'Ulemâ ve'l-Mülûk* thk. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin el-Ekva' el-Ḥavâlî (San'a: Mektebetu İrşâd, 1995), 1: 389; İbn Ḥallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, 3: 156.

Eyyubiler döneminde de İbn Nübâte'nin ailesi ile karşılaşmaktayız. Bu aile Eyyubilerin Mısır'daki hükümdarlığı sırasında Mısır'a taşınarak Eyyubilerin himayesine girmiştir. Mısır'da etkin olan ve İbn Nübâte'nin soyundan gelen birçok âlimin olduğunu kaynaklar nakletmektedir. Ünlü hatib, edebiyatçı ve şair İbn Nübâte el-Mısrî (ö. 768/1366) de İbn Nübâte el-Hatîb'in torunlarından²²

İbn Nübâte'nin hutbelerinden başka herhangi bir eserinin olup olmadığı hususunda elimizde kesin bir bilgi yoktur.

2. İBN NÜBÂTE'NİN HUTBELERİ VE ÖZELLİKLERİ

Hutbe ve hitabetin tarihi, insanoğlunun tarihi kadar eskidir. Hutbe, muhataba istenilen duygu ve düşüncüyü aktarmak için kullanılan bir araçtır. Hutbe ile savaş başlatıldığı gibi aynı şekilde hutbe ile barışa da zemin hazırlanmıştır. Nitekim Aristo'ya göre hitâbet, herhangi bir konuda ikna etme yollarını kullanma melekesidir.²³

İslam'ın ortaya çıkması ile birlikte hutbe yeni bir form kazanmıştır. Kur'an ve hadisler ile desteklenen hutbeler, Arap deyim ve meselleri ile bezenerek belagat ilminde yeni bir sahanın açılmasına vesile olmuştur.

Hutbe camilerde okunan salt bir hitabetten ibaret değildir. Hutbenin birçok çeşidi bulunmaktadır. Harp meydanlarında orduyu düşmana karşı coşturmak için îrâd edilen hutbeler ile nikâh törenlerindeki hutbeler bunlardan birkaçıdır.

İbn Nübâte'nin hutbeleri konuları bakımından şöyle sınıflandırılabilir: Allah korkusu, Allah yolunda cihad, ölüme hazırlık ve ahiret hayatı; zaman, mübarek ay, gün ve gecelerin fazileti, devlet büyükleri ile ilgili olanlar, tabiat olayları ile ilgili olan hutbeler ki bunlar ay ve güneş tutulması, kuraklık, yağmur duası vb. konuları barındırmaktadır. Safedî, İbn Nübâte'nin bu hutbelerinin eşsiz olduğunu söylemektedir.²⁴

Hutbe, hatibin ilmi birikimi ile kitlenin kültürel durumunun etkileşimi ile meydana gelmektedir. İlmi derinliği olmayanın hitabeti yavan bir laf kalabalığından öteye geçmezken, kültürel durumu düşük olan bir kitlenin de en iyi hatibe vereceği tepki o derece yavan ve yüzeysel

²² Hüseyin Tural, "İbn Nübâte el-Mısrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20: 233-234.

²³ Mahmut Kaya, "Hitâbet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 157.

²⁴ Şalâhuddîn Halîl Aybek eş-Safedî, *A'yânu'l-'Aşr ve A'vânu'n-Naşr*, thk. Nebîl Ebû 'Uşme vd. (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1998), 1: 41.

kalabilmektedir. Dolayısıyla elde bulunan nadir hitabet örnekleri avamdan ziyade havas tarafından anlaşılmış veya bizzat söyleyicileri tarafından daha sonra ikmal edilerek istifadeye sunulmuştur. Böylece hutbe divânları, hutbe mecmuaları ve hutbe cemhereleri olarak bilinen hutbe koleksiyonları ortaya çıkmıştır.²⁵ Bu bağlamda İbn Nübâte'nin hutbelerine de bakıldığında sadece camilerde îrâd ettiği hutbelerden ibaret olmayıp bunun yanında farklı platformlarda îrâd ettiği hutbelerin de mevcudiyetini görmekteyiz. Bu zaviyeden İbn Nübâte'nin hutbelerine bakıldığında iki durum ile karşılaşmaktayız:

- a. İlmî derinliği fazla, bedî' ve beyân ilimlerinin ağırlığının hissedildiği ve edebî sanatlarla donatılmış hutbeler.
- b. Muhteva ve şekil yönü ile zayıf, irticalen söylenmiş, zayıf ve mevzu hadislerle desteklenmiş hutbeler.

Dinî nesrin önemli bir kısmını teşkil eden hutbelerin Arap edebiyatında önemli bir yeri vardır. Bunlar içerisinde öne çıkanlar çoğunlukla cuma günlerinde ve bayramlarda hatipler tarafından îrâd edilen etkileyici konuşmalardır. Bununla birlikte değişik konuları barındıran hutbe türlerinden siyasî, askerî, akademik, hukukî ve dinî olanlar da vardır.²⁶ Ayrıca Arap edebiyat tarihinde nevâdir olarak tabir edilen ilginç hutbeler de mevcuttur.²⁷ Güzel ve etkili söz söyleme sanatı olarak ifade edilen bu hutbeler çok sayıdaki insanı hedef alması nedeniyle de büyük önem taşırlar. Bir topluluğa bir maksadı anlatmak, bir fikri açıklamak, öğüt vermek, bir görüşü benimsetmek, bir eyleme teşvik etmek gibi amaçları taşıyan hutbelerin edebî yönü de önemlidir. İbn Nübâte'nin hutbeleri incelendiğinde edebî olarak da eşine az rastlanır edebî örnekler olduğu görülmektedir.²⁸ Derin düşünce ve dini gerçekleri son derece veciz bir üslupla dile getiren İbn Nübâte, bu ayrıcalığını Hz. Ali'nin (r.a.) Nehcül-Belâga'sından ezberlemiş olduğu hutbeler ve veciz ifadeler ile elde

²⁵ Ahmet Zeki Safvet, *Cemheretu Hutabi'l-'Arab I-III*, (Mısır: Matba'atu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1923); Nejat Muallimoğlu, *Bütün Yönleri ile Hitabet* (İstanbul: Avcıol Matbaası, 1991).

²⁶ Kenan Demirayak, *Abbasi Edebiyatı Tarihi* (Erzurum: Şafak Yayınları, 1998), 142 vd; Kaya, "Hitâbet", 18: 157; Muhammet Selim İpek, "Hatip Olarak Ziyâd b. Ebîh", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/38, (Haziran 2015): 215 vd.

²⁷ Muhammet Selim İpek, "Vâsıl b. Atâ'nın "Râ"sız Hutbesi," *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)* 34, (2015): 199-204.

²⁸ Taqiyuddîn Ebî Bekir Ali b. Abdillâh el-Hamevî, *Hizânetu'l-Edeb ve Gâyetu'l-Ereb*, thk. 'Usâm Şa'yitu (Beyrut: Dâru ve Mektebetu Hilâl, 1987), 1: 46.

etmiştir.²⁹ Bu konuda İbn Nübâte şöyle der: “*Hitâbetten öyle bir hazine elde ettim ki harcadığımda artmaktadır. Ayrıca Ali b. Ebî Tâlib’in vaazlarından da 100 bölüm ezberledim.*”³⁰

İbn Nübâte, hutbelerine hamdele, salvele ile giriş yapmaktadır. Asıl konuya muhatabın dikkatini çekmek için sık sık eyyuhe’n-nâs, ibâdullâh tabirlerini kullanmaktadır. Yukarıda birinci kısım olarak nitelediğimiz hutbe mecmuasında ayetlerin çokluğu ve hadislerin azlığı dikkat çekerken ikinci kısım hutbe mecmuasında bunun tersi bir durumla karşılaşmaktayız. Keza birinci kısım hutbeler ayet/ler ile bitirilirken ikinci kısım hadis/ler ile bitirilmektedir.

İbn Nübâte’nin hutbeleri kafiye ve secî sanatıyla örülmüştür. Bu yönüyle bakıldığında nadir rastlanır hutbelerden sayılmaktadır. Hutbelerin bu özelliğinden dolayı olacak ki İbn Nübâte’nin hutbeleri bölgeden bölgeye kuşaktan kuşağa rahatlıkla ezberlenerek aktarılmıştır. Numune olarak hatibin ramazan ayında îrâd ettiği hutbeden aşağıdaki parçayı vermekle yetiniyoruz:

فَهَذَا شَهْرُ الصَّيَامِ، هَذَا شَهْرُ الْقِيَامِ، هَذَا شَهْرُ الْمَلِكِ الْعَلَامِ، هَذَا شَهْرُ الصَّدَقَةِ وَصَلَةُ الْأَرْحَامِ، هَذَا شَهْرُ تُتَفَقَّدُ فِيهِ الْمَسَاكِينُ وَالْأَيْتَامُ، هَذَا شَهْرُ إِطْعَامِ الطَّعَامِ، وَإِفْشَاءِ السَّلَامِ، هَذَا شَهْرُ تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ عَلَى الدَّوَامِ، هَذَا شَهْرُ يَفْتَحُ اللَّهُ فِيهِ أَبْوَابَ الْجَنَّةِ، وَيُغْلِقُ فِيهِ أَبْوَابَ النَّارِ، هَذَا شَهْرُ طَهَّرَ اللَّهُ فِيهِ الْأَبْدَانَ، وَنَوَّرَ فِيهِ الْأَكْوَانَ، وَيَجْزِي فِيهِ بِالْإِحْسَانِ، يَا هَذَا كَيْفَ يَصُومُ مَنْ يَأْكُلُ بِالْعَبِيَّةِ وَالنَّمِيمَةِ لِحُومِ الْإِخْوَانِ، أَمْ كَيْفَ يُصَلِّي مَنْ قَلْبُهُ فِي مَكَانٍ وَجَسْمُهُ فِي مَكَانٍ، أَمْ كَيْفَ يَتَصَدَّقُ مَنْ كَسْبُهُ حَرَامٌ، فَحِينَئِذٍ يَسْتُرُ غَيْرُهُ وَهُوَ غَرِيَانٌ...³¹

Bu ay oruç ayıdır, kıyam ve teravih ayıdır. Bu ay Allah Teâlâ’nın ayıdır. Bu ay sadaka ve sıla-i rahim ayıdır. Bu ay miskin, fakir ve yetimlerin ayıdır. Bu ay yedirme ve selamı yayma ayıdır. Bu ay Kur’an’ı bolca okumanın ayıdır. Bu ay cennetlerin kapılarının açıldığı ve cehennemnin kapılarına kilit vurulduğu aydır. Bu ay Allah Teâlâ’nın bedenleri temizlediği, mekânları nurlandırdığı ve bolca ihsanda bulunduğu aydır. Acaba giybet ve çekişme ile din kardeşinin etini yiyen kişi bu ayda nasıl oruç tutar? Ya da kalbi ve cismi ayrı yerlerde olan kişi nasıl namaz kılar? Veya kazancı haramdan olan kişi başkalarını nasıl giyindirir? Bu durumda adeta kendisi çıplak iken başkalarını giyindirmektedir...

²⁹ Abdülhâmid b. Hibetillâh b. Muhammed b. Hüseyin b. Ebî'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâga*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim (Kâhire: Dâru İhyâ'î'l-Kutubi'l-Arabiyye, tsz.), 7: 211 vd; İbn Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-Zahira fî Mulûki Mısır ve'l-Kâhira*, 4: 146; Safedî, *A'yanu'l-'Aşr ve A'vânu'n-Naşr*, 18:, 236.

³⁰ Ebu'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâga*, 1: 24.

³¹ Abdürrahim b. Muhammed b. İsmâ'il İbn Nübâte, *Arapça Hutbeler* (İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, 1968), 80.

İbn Nübâte, muhatabın zihnini diri tutmak için soru sorma tekniğine sık sık başvurmakta ve geçmişte yaşayan ünlülerin başına gelenleri hatırlatmaktadır. Örnek:

عِبَادَ اللَّهِ! أَيْنَ الْآبَاءُ وَالْأَبْنَاءُ وَالْأُمَّهَاتُ وَالْإِخْوَانُ؟ أَيْنَ مَعْرُودُ؟ أَيْنَ شَدَّادُ بْنُ عَادٍ؟ أَيْنَ فِرْعَوْنُ؟ أَيْنَ هَامَانُ؟ أَيْنَ الَّذِينَ مَلَكَوا الدُّنْيَا مِنْ قَبْلِكُمْ؟ أَيْنَ مُلْكُ سُلَيْمَانَ؟...³²

Ey Allah'ın kulları! Anne, baba, çocuk ve kardeşler nerede? Nemrut nerede? Şeddâd bin Âd nerede? Firavun nerede? Hâmân nerede? Sizden önce dünyaya hükmedenler nerede? Süleyman'ın (a.s.) mülkü nerede?..

İbn Nübâte'nin hutbelerinden fazla bir yekûn oluşturan kısımlardan birisi ise zamanın tasarruflu kullanımı ile ilgili olan hutbelerdir. Bu hutbelerde dünyanın fani ve geçici olduğunu vurgulayan İbn Nübâte, ebedi hayat olan ahiret hayatı için çalışmanın gereğine vurgu yapmaktadır. Örnek:

أَيُّهَا النَّاسُ!... لَا يَغُرُّكُمْ الدُّنْيَا بِرُخْوَتِهَا فَمَصِيرُهَا إِلَى الْعَدَمِ، إِنَّ أَقْبَلَ أَذْبَرَتْ، وَإِنْ صَفَتْ كَدَّرَتْ وَإِنْ حَلَّتْ مَرَّرَتْ، وَإِنْ أَمِنْتَهَا غَدَرَتْ، وَمَنْ تَوَفَّ بِوَعْدٍ، وَلَا عَهْدٍ وَلَا ذِمَّةٍ، فَرُيْهَا بُعْدٌ، وَيُسْرُهَا عُسْرٌ، وَصِحَّتُهَا سَقَمٌ، كَمْ أَسْبَلْتُ فَهَنَكْتُ، كَمْ أَضْحَكْتُ فَأَبْكْتُ، كَمْ أَخْلَعْتُ مِنْ قُرُونٍ وَأُمَمٍ، أَيْنَ أَبُو الْبَشَرِ الْكَرِيمِ عَلَى اللَّهِ آدَمُ دُؤَا الرُّؤْيَةِ الْبَهِيَّةِ الرَّاهِرَةِ، أَيْنَ الْمُلُوكُ الْأَكْاسِرَةُ... فَيَا كَثِيرِي الْخَطَايَا وَالذُّنُوبِ! أَبْكُوا وَارْجِعُوا إِلَى عِلَامِ الْغُيُوبِ، وَأَغْسِلُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ الذُّنُوبِ بِالْإِخْلَاصِ وَبُكَاءٍ وَنَدَمٍ...³³

Ey insanlar! Dünya, güzelliği ve şetaretiyle sizi aldatmasın. Çünkü o, yokluğa doğru gitmektedir. Ona yöneldiğinizde o size arkasını döner. O arı, duru ise hemen kirlenir. Tatlı zamanlarının hemen arkasında acı gelmektedir. Ona güvenirseniz o size ihanet eder. Sözünde durmamakta ve hiçbir vakti diğerine uymamaktadır. Yakınlığı uzaklık, kolaylığı zorluk, sıhhati ise hastalıktır. Her ne kadar kişinin ayıp ve kusurunu örterse de bir o kadar da kişiyi rezil etmektedir. Ne kadar insanı güldürmüştü de peşinde insanı ağlatmıştır. Bu dünya, ne kadar ümmet ve çağ geçirmiştir. İnsanlığın babası Âdem (a.s.) nerede? Melik ve padişahlar nerede?... Ey hata ve günahları çok olan kişiler! Günahlarınız ve yaptıklarınıza karşılık ağlayın ve Allamü'l-Guyûb olan Zât'a yönelin. Dua, ihlas ve ağlama ile nefislerinizi temizleyin...

İbn Nübâte'nin hutbelerinden önemli bir bölüm ölüm ve kıyametle ilgili olanlardır. Bu bölümde İbn Nübâte ölümün kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Örnek:

³² İbn Nübâte, *Arapça Hutbeler*, 70.

³³ İbn Nübâte, *Arapça Hutbeler*, 95.

أَيُّهَا النَّاسُ! إِلَى كَمْ تُمَاطِلُونَ بِالْعَمَلِ، وَتَطْمَعُونَ فِي بُلُوغِ الْأَمَلِ، وَتَعْتَزُّونَ بِمُسْحَةِ الْمَهْلِ، وَلَا تَذْكُرُونَ هُجُومَ الْأَجَلِ، وَأَنْتُمْ قُرَارَةُ سَبِيلِ الْمَنَانَا، وَإِشَارَةُ نُجْلِ الرَّزَايَا، وَحَارَةُ سَبِيلِ الْبَلَايَا، مَا وَلَدْتُمْ فَلِلْأَرَابِ، وَمَا بَنَيْتُمْ فَلِلْأَرَابِ، وَمَا جَمَعْتُمْ فَلِلْأَهَابِ، وَمَا عَمِلْتُمْ فَفِي كِتَابٍ مُدْخَرٍ لِيَوْمِ الْحِسَابِ...³⁴

Ey insanlar! Ne zamana kadar çalışmaya dalıp süreyi uzatacaksınız. Maksudınıza ulaşmak için tamahkârlık göstereceksiniz. Zamanın genişliğine aldanacaksınız. Ecelin saldırısını hatırına getirmeyeceksiniz. Oysa siz ölüm akıntısının kalıntılarısınız. Musibet oklarının hedefindesiniz. Belâ yolunun merkezindesiniz. Doğurduklarınız ancak toprak içindir. Bina ettikleriniz ancak yıkım içindir. Topladıklarınız tükenmek içindir. Yaptıklarınız hesap günü için topplayıcı bir kitapta saklanmıştır...

İbn Nübâte'nin secili kullanımlarına örnek olarak aşağıdaki parça gösterilebilir:

يَا نَارَ ضَاعِفِي لَهْمِ الْأَمِّ، وَشَلْيِي النَّوَاصِي إِلَى الْقَدَمِ، فَكَمْ وَعَظَ الْقُرْآنُ وَكَمْ وَكَمْ، هَلْ كَانَ بِكُمْ بَكْمٌ أَوْ كَانَ فِي آذَانِكُمْ صَمٌّ؟ لَقَدْ زَلَّ بِكُمْ الْقَدَمُ، وَاللَّهُ فَيَكُمُ قَدْ حَكَمَ...³⁵

Ey ateş onların acılarını kat be kat yap! Onların perçemini ayaklarına bağla. Kur'an onlara ne kadar çok vaz ve nasihat etti de onlar anlamadılar. Acaba siz dilsiz misiniz? Ya da sağır mısınız? Ne konuşur ne de dinlersiniz! Vallahi ayaklarınız kaymıştır. Allah Teâlâ ise bugün size hakkıyla hükmetmektedir...

İbn Nübâte'nin hutbelerinin ekseriyetini aylık hutbeler oluşturmaktadır. Bunlar hicri ayların fazileti de göz önünde bulundurularak her bir ayın dört veya yerine göre beş haftaya bölünmesi ile oluşturulmuş hutbelerdir. İbn Nübâte eserinin mukaddimesinde hamdele ve salveleden sonra şunları ifade etmiştir: “bundan sonra: bu (eser), hutbeleri içeren büyük bir divandır, senenin cumaları sayısınca tertip ettim.”³⁶

Arap nesrinin önemli numunelerinden sayılan İbn Nübâte'nin hutbeleri çok iyi incelendiğinde, her birisinin ilim ehlinin ve sanat erbâbının zevkine hitap eden ve muhatabı etkileyen bir tarzda hazırlanmış olduğu görülecektir.

3. RÜYA HUTBESİ (HUTBETU'L-MENÂM)

İbn Nübâte'nin bütün hutbeleri Arap edebiyatı yönünden birbirinden değerlidir. Bu hutbelardan “hutbetu'l-menâm” adlı hutbe, muhtevası ve

³⁴ Abdürrahim b. Muhammed İbn Nübâte, *Divânu Hutab-i İbn Nübâte* thk./şerh: Yâsir Muhammed Hayr el-Mikdâd (Kuveyt: el-Va'yu'l-İslâmî, 2016), 152-153.

³⁵ İbn Nübâte, *Arapça Hutbeler*, 74.

³⁶ İbn Nübâte, *Arapça Hutbeler*, 2.

hikâyesi yönünden dikkate değerdir. İbn Nübâte'ye dayandırılan rivayetlere göre söz konusu hutbenin hikâyesi şöyledir:³⁷

"el-Menâm hutbesini hazırlayıp camide okuduğum cuma gününün gecesinde rüyamda Meyyâfârikîn (Silvan) mezarlığında olduğumu gördüm. Karşımda gördüğüm kalabalık grup için acaba bu büyük ve kalabalık cemaat nedir diye merak ettim. Birisi bana, "Şu kişi Allah'ın Peygamberi (a.s.), etrafındakiler de O'nun ashabıdır." dedi. Selam vermek için O'na yöneldim. O'na yaklaştığımda beni gördü ve mezarları göstererek bana şöyle sordu: "Ey hatiplerin hatibi merhaba sana. Sen bunlar hakkında ne düşünüyorsun?" Ben de: "Onlar gittikleri yer hakkında bir şey söyleyemezler. Yapabilselerdi ondan fazlasıyla bahsederlerdi. Bir sefer ölüm şerbetinden içmişler. Amellerinden zerre kadar kaybetmemişler. Zaman hak ve gerçek bir yemin ile yemin etmiştir, tekrar onları dünyaya geri döndürmemek üzere. Dünyada onları konuşturan Allah, onlara bu gün suskunluk vermiştir. Gayb âleminin yokluğundan onları var eden Allah, onları bu gün bu şekilde helâk etmiştir. Nasıl yaratmış ise onları, dirilişlerini de öyle yapacaktır. Onları nasıl dağıtmışsa öyle de toplayacaktır. Allah Teâlâ'nın âlemi yeniden yaratacağı gün zalimleri de cehennem ateşinde yakacaktır. "Halk için şahit olacağımız gün O Resul de aynı şekilde sizin için şahit olacaktır." İbn Nübâte: "Halk için şahit olacağımız gün" derken sahabeye "Resul de aynı şekilde sizin için şahit olacaktır." dediğinde Allah Resulü'ne (a.s.) işaret ettim. Bunun üzerine Allah Resulü (a.s.) bana: "Âferin çok doğru söyledin, bana yaklaş" dedi. O'na yaklaştığımda yüzümden tutarak öptü ve ağzıma tükürüğünden biraz koydu ve şöyle dedi: Allah seni muvaffak eylesin! İbn Nübâte devamla şöyle der: "Uykudan uyandığımda üzerimde tarif edemediğim bir hafiflik ve sevinç vardı. Daha sonra rüyamı yakınlarıma anlattım."

İmam Kindî bu konuda şöyle der: "İbn Nübâte bu rüyadan sonra üç gün yiyip içmedi, zaten iştahı da yoktu, ağzından misk kokusu geliyordu ve sonunda vefat etti."³⁸

Farklı kaynaklarda geçen yukarıdaki rüyanın mevcudiyeti kabul edilse bile ilmi değerinin olup olmadığı hususu tartışmaya açıktır. Zira her ne kadar rüya ile amel etmek günümüzde abes karşılsa da öyle görünüyor ki geçmişte rüyalar ile amel edilmiş ve yukarıda adı geçen temel kaynaklara konu olmuştur. Ayrıca Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet edildiğine göre,

³⁷ Hutbenin Arapçası için bk. İbn Nübâte, *Divânu Hutab-i İbn Nübâte*, 227; Kindî, *es-Sülûk fi Tabakât'il-'Ulemâ ve'l-Mülûk*, 1: 389; Şafedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, 18: 236.

³⁸ Ebu'l-Fidâ 'İmâduddîn İsmâ'il b. Ali b. Mahmud b. Muhammed İbn Omar b. Şahinşâh, *el-Muhtaşar fi Ahbâri'l-Beşer* (Mısır: Matba'atu'l-Hüseyniyye el-Misriyye, tsz.), 1: 233; İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-A'yân*, 3: 157; Yafi'î, *Mir'âtu'l-Cinân*, 2: 303.

Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur: “Rüyasında beni gören gerçekten beni görmüştür, çünkü şeytan benim şeklime giremez.”³⁹

Özellikle tasavvuf ehli arasında revaçta olan rüya ile amel etme meselesi, eskiden beri bazı ilim ehli arasında varlığını sürdüren bir durum olduğunu belirtmekte yarar vardır.

4. İBN NÜBÂTE'YE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

İbn Nübâte vefat ettiğinde hutbeleri İslam âleminin her tarafına yayılmıştı. Bazıları ezber yoluyla yayılan bu hutbeler zamanla İbn Nübâte'nin oğlu veya torunu tarafından bir araya getirilmiştir. Bir araya getirilen bu hutbelerin arasına İbn Nübâte'ye ait olmayanların varlığı hususunda şüphe yoktur. İbn Nübâte'ye nisbet edilen bazı hutbelerin aslında O'na ait olmadığını söyleyenlerin başında söz konusu hutbeleri tertip ve şerh eden Yâsir Muhammed Hayru'l-Mikdad gelmektedir. Mikdad, İbn Nübâte'ye nisbet edilen birçok hutbenin yanlışlıkla nisbet edildiğini söyleyerek bunun gerçeği yansıtmadığını delilleri ile birlikte ifade etmektedir.⁴⁰

İbn Nübâte'nin zikredilen her iki hutbe mecmuası incelendiğinde şu iki husus göze çarpmaktadır:

a. Ayetler ve sahih hadislerle desteklenmiş hutbeler. Bunlar daha çok ilim ehline meşhur olan birinci mecmuada geçmektedir.

b. İçlerinde zayıf ve mevzu hadislerin çok bulunduğu ve ayetlerin çok az bulunduğu hadisler. Bu hutbeler de ikinci mecmua olarak adlandırdığımız hutbe koleksiyonunda bulunmaktadırlar. Eleştiriye hedef olan hutbeler daha çok ikinci kısım olarak zikrettiklerimizde bulunmaktadır.

İbn Nübâte'nin eleştiri alan yönlerinin başında hutbelerinde zayıf hadislerin varlığı ve hurafelerin çokluğu gelmektedir. Bilhassa vefât-ı Rasul, Hz. Ömer'in katli ve ekte verdiğimiz Hz. Hüseyin'in şehadetiyle ilgili olan hutbeleri, eleştiriye maruz kalan hutbelerin başında gelmektedir. eş-Şukayrî, hutbelerinden alıntı yaparak İbn Nübâte'yi şiddetli bir şekilde eleştirmektedir. Şukayrî, İslam âleminin geri kalmasının sebeplerini İbn Nübâte ve O'nun gibi kişilere bağlamakta ve İbn Nübâte ve benzerlerini yalancı ve deccâl olarak tanımlamaktadır.⁴¹

³⁹ Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîra el-Buhârî, *el-Câmi'u'l-Musnedu's-Şâhihu'l-Muhtaşar*, thk. Muhammed Zuheyr b. Naşır en-Nâşır (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2001), 9: 33, Hadis no: 6993.

⁴⁰ Mikdâd, *Divânu Hutab-i İbn Nübâte*, 8-10.

⁴¹ Muhammed b. Ahmed Abdusselâm Hıdır eş-Şukayrî el-Hevâmidî, *es-Sunen ve'l-Mubtede'ât el-Muta'allika bi'l-Ezkâr ve's-Şalavât*, (Beyrut: Dâru'l-fikr, 2000), 94.

Ayrıca İbn Nübâte'nin, bazı kelimeleri, Araplarca bilinen bazı mesel ve deyimleri yanlış kullandığı hususu da eleştiri konusu olmuştur.⁴²

İbn Nübâte'ye yöneltilen eleştirilerden biri de, Allah ve Peygamber'in (a.s.) isim ve sıfatlarında Ehl-i Sünnet itikadına ters düşen ifadeleri hutbelerinde kullanmış olmasıdır. Özellikle hutbelerin girizgâhlarında Allah ve Resulünü tanımlarken insanların sıfatlarıyla tanımlaması ve Peygamber'in (a.s.) yaratılışı meselesini garip hikâyelerle ele alması ilim ehline hoş karşılanmamıştır.⁴³

İbn Nübâte'nin hutbeleri ile ilgili olarak İbn Bâz ise şöyle demektedir: *"İbn Nübâte'nin hutbelerinde bazı hatalar vardır. Hatiplerin, insanlara faydalı olması için diğer hutbe kitaplarını da araştırmaları ve onlara göre amel etmeleri gerekmektedir."*⁴⁴

5. İBN NÜBÂTE'NİN MUHARREM AYININ I. HAFTASINDA İRÂD ETTİĞİ HZ. HÜSEYİN'İN ŞEHADETİYLE İLGİLİ HUTBESİ⁴⁵

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي شَرَّفَنَا بِهَذَا الشَّهْرِ الْمُبَارَكِ تَشْرِيفًا، وَعَزَّنَا مَا فِيهِ مِنَ الْخَيْرَاتِ وَالْبَرَكَاتِ تَغْرِيفًا، وَكَلَّفَنَا بِمَا فِيهِ مِنَ الطَّاعَاتِ وَالْخَيْرَاتِ تَكْلِيفًا، وَضَاعَفَ لَنَا فِيهِ الْحَسَنَاتِ وَالْأَعْمَالَ الصَّالِحَاتِ تَضْعِيفًا.
أَحْمَدُهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى إِنَّهُ كَانَ بِنَا رَحِيمًا رُؤُوفًا، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ شَهَادَةً تَكُونُ لَنَا فِي الْجَنَانِ كَنْزًا مَعْرُوفًا، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ الَّذِي كَانَ بِكُلِّ الْخَيْرَاتِ مَوْصُوفًا، اللَّهُمَّ فَصِّلْ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَى هَذَا النَّبِيِّ الْكَرِيمِ، وَالرَّسُولِ السَّيِّدِ السَّنَدِ الْعَظِيمِ، ذِي الْقَلْبِ الرَّحِيمِ، سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ صَلَوةً وَسَلَامًا دَائِمَيْنِ مُمْتَلَازَيْنِ مَا دَامَ الْخَيْرُ مَأْلُوفًا، وَسَلِّمْ تَسْلِيمًا كَثِيرًا.
أُتِيهَا النَّاسُ! إِنَّ شَهْرَكُمْ هَذَا عَظِيمٌ قَدْرُهُ، جَلِيلٌ فَخْرُهُ، عَظَمَةُ الْمَلِكِ الْأَعْظَمُ حَيْثُ خَلَقَ فِيهِ الْعَرْشَ وَالْكَرْسِيَّ وَاللَّوْحَ وَالْقَلَمَ، وَاسْتَشْهَدَ فِيهِ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، فَقَالَ بِذَلِكَ أَعْلَى الْمَفَاجِرِ وَالْمَرَاتِبِ، قُبِلَ لِعِشْرِ خَلْوٍ مِنْ شَهْرِ مُحَرَّمِ الْحَرَامِ سَنَةِ إِحْدَى وَسِتِّينَ مِنَ الْهِجْرَةِ النَّبَوِيَّةِ، عَلَى صَاحِبِهَا أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ، وَكَانَ ذَلِكَ فِي أَرْضِي يُقَالُ لَهَا كَرْيَلَا، أَحَلَّ اللَّهُ بِقَاتِلِهِ كُلَّ كَرْبٍ وَبَلَا، قَالَ جَعْفَرُ الصَّادِقُ: وَجَدَ فِي الْحُسَيْنِ ثَلَاثَةَ وَسِتُّونَ طَعْنَةً، وَأَرْبَعٌ وَثَلَاثُونَ ضَرْبَةً، بَكَتْ لِمَوْتِهِ الْأَرْضُ وَالسَّمَوَاتُ وَأَمْطَرَتْ دَمًا، وَأَظْلَمَتْ الْأَفْلاكُ مِنَ الْكُسُوفِ، وَاشْتَدَّ سَوَادُ السَّمَاءِ، وَدَامَ ذَلِكَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، وَالْكَوَاكِبُ فِي أَفْلَاكِهَا تَنْتَهَافَتْ، وَعَظُمَتِ الْأَهْوَالُ حَتَّى ظَلَّ أَنْ الْقِيَامَةَ قَدْ قَامَتْ، كَيْفَ لَا وَهُوَ ابْنُ السَّيِّدَةِ فَاطِمَةَ الزُّهْرَا، وَسِبْطُ سَيِّدِ الْخَلَائِقِ دُنْيَا وَآخِرَى، وَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مِنْ حُبِّهِ فِي الْحُسَيْنِ يُقْبَلُ شَفَتَيْهِ، وَيَحْمَلُهُ كَثِيرًا عَلَى كَتِفَيْهِ، فَكَيْفَ لَوْ رَأَاهُ مُلْقَى عَلَى جَنْبَيْهِ، شَدِيدَ الْعَطَشِ وَالْمَاءِ بَيْنَ يَدَيْهِ، وَأَطْفَالَهُ يَصِيحُونَ بِالْبُكَاءِ عَلَيْهِ، لَصَاحَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَخَرَّ مَغْشِيًا عَلَيْهِ،

⁴² İbn'ül-Esîr, Diyâüddîn Naşrullah b. Muhammed b. Muhammed b. 'Abdülkerim el-Mevsilî, *el-Megelu's-Sâir fî Edebi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*, thk. Muhammed Muhyiddîn 'Abdulhâmid (Beyrut: el-Mektebetu'l-'Aşriyye, 1995), 1: 282.

⁴³ İbn Nübâte, *Arapça Hutbeler*, 24-25.

⁴⁴ Abdulazîz b. Abdillâh b. Abdurrahman b. Bâz, *Mecmû'u Fejavâ ve Makâlât Mutenevvi'a*, (Riyâd: Dâru'l-Kâsim li'n-Neşr, 1999), 12: 419.

⁴⁵ Hutbenin Arapçası için bk. İbn Nübâte, *Arapça Hutbeler*, 5-8.

فَتَأْتُوا رَحْمَتَ اللَّهِ عَلَى هَذَا السَّبَبِ السَّعِيدِ الشَّهِيدِ، وَتَسْأَلُوا بِمَا أَصَابَهُ عَمَّا سَلَفَ لَكُمْ مِنْ مَوْتِ الْأَخْرَارِ وَالْعَبِيدِ، وَاتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقْوَاهُ.

إِذَا حَشَرَ النَّاسُ فِي عَرَصَاتِ الْقِيَامَةِ، نَادَى مُنَادٍ مِنْ وَرَاءِ حُجُبِ الْعَرْشِ: يَا أَهْلَ الْمَوْقِفِ عُصُوبَا أَبْصَارِكُمْ حَتَّى تَجُوزَ فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ فَتَجُوزَ وَعَلَيْهَا ثَوْبٌ مَخْضُوبٌ بِدَمِ الْحُسَيْنِ، وَتَتَعَلَّقَ بِسَاقِ الْعَرْشِ وَتَقُولَ: أَنْتَ الْجَبَّارُ الْعَدْلُ أَقْضَى بَيْنِي وَبَيْنَ مَنْ قَتَلَ ابْنِي، فَيَقْضِي اللَّهُ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ، ثُمَّ تَقُولُ: اللَّهُمَّ شَتِّعْنِي فِيمَنْ بَكَى عَلَى مُصِيبَتِي، فَيَشْتَتِعُهَا اللَّهُ تَعَالَى فِيهِمْ، وَعَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَخْبَرَنِي جَبْرِيلُ أَنَّ الْحُسَيْنَ يُقْتَلُ بِشَاطِئِ الْفُرَاتِ، وَعَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: أَحَبُّ أَهْلِ بَيْتِي إِلَيَّ الْحُسَيْنُ وَالْحُسَيْنُ، أَوْ كَمَا قَالَ.

Bu mübarek ay ile bizi şerefleştiren, içindeki hayır ve bereketleri bize yaşatan, ibadet ve hayırları ile bizi mükellef kılan, içindeki iyilikleri ve sâlih amelleri kat kat artıran Allah'a hamd olsun!

Bütün kusurlardan müberra ve yüce olan'a (Allah) hamd ederim. O bize karşı rahim ve raîftur. Bize cennetlerde bilinen bir hazine olan: "Allah'tan başka ilah olmadığına, tek ve şeriksiz olduğuna; bütün iyiliklerle nitelenen efendimiz ve Peygamberimiz Muhammed'in O'nun kulu ve Resulü olduğuna şahitlik ederim" sözü ile şahadet ederim. Allah'ım! Bu yüce Nebi'ye, büyük silsilenin efendisi ve merhametli kalbin sahibi olan bu Resule, efendimiz Muhammed'e, (hayırlar bilindikçe salat ve selamı birlikte ve fazlasıyla), O'nun âl ve ashabına salat ve selam eyle!

Ey İnsanlar!

Bu ayınızın değeri büyüktür. Övüncü azimdir, Allah Teâlâ onun kıymetini arttırmıştır. Çünkü Allah Teâlâ arş, kürsi, levh ve kalemi bu ayda yaratmıştır. Bu ayda Ali b. Ebi Talib'in oğlu Hüseyin (r.a.) şehid olmuştur. Bu şahadetle mertebelerin en yücesine yükselmiştir. Allah Resulü'nün Medine'ye hicretinin 61. yılı Muharrem ayının 10. gününde şehid edilmiştir. Kerbela denilen bir yerde şehid edilmiştir. Allah Teâlâ, O'nun katiline kerb u belânın tümünü versin. Cafer-i Sadık (r.a.) şöyle buyurmuştur: "Hüseyin 63 ok ve 34 kılıç darbesi ile şehid edilmiştir" Şahadetinden dolayı yer ve gök ağladı. Gökten kanlı yağmur yağdı. Feleğin yüzü kapandı; ay ve güneş tutuldu. Gökyüzü üç gün boyunca kapkara kesildi. Yıldızlar yörüngelerinden çıktı, korku ve endişe arttı. Kıyamet kopuyor zannedildi. Niçin öyle olmasın ki? Hâlbuki O, Fatimetü'z-Zehrâ'nın oğlu, dünya ve ahiret efendisinin torunudur. Allah Resulü, Hüseyin'e olan aşırı sevgisinden dolayı dudaklarından öper ve çoğunlukla omuzlarına alırdı. Acaba O (Peygamber), çok susamış bir halde Hüseyin'i yerde yan yatmış bir durumda görseydi nasıl olurdu? Hâlbuki su da önündedir. Ve çocukları da üzerinde ah u figan ederler. Allah Resulü bu hali görseydi çılgınlık atar, kendinden geçip yere düşerdi. Siz de bu değerli torun ve şehid için üzümlüp kederlenin. Ölmüş akrabalarınızdan dolayı olan üzüntünüz için Onunla teselli olun. Allah Teâlâ'dan tam anlamıyla korkun.

Allah Resulü (a.s.) şöyle buyurmuştur: “İnsanların haşir meydanında haşrolunduğu zamanda, birisi Allah’ın arşının perdeleri arkasında nida ederek şöyle der: Ey haşir ehli! Fatıma geçinceye kadar gözlerinizi kapatınız, üzerinde Hüseyin’in kanıyla kırmızıya boyanmış elbise vardır. (Fatıma) gider Allah’ın arşından tutarak şöyle der: Ya Rabbi! Sen Cabbar olan Allah’sın, âdilsin, benim ile oğlumu katledenler arasında hüküm ver. Allah Teâlâ ikisi arasında hükmeder. Sonra şöyle der: Ya Rabbi! Bu musibete ağlayan kişiye beni şefaâtçi yap. Allah Teâlâ, O’nu bu kişilere (bu musibet için ağlayanlara) şefaâtçi yapar.”⁴⁶ Allah Resulü (a.s.) şöyle buyurmuştur: “Cebraîl bana, Hüseyin’in Fırat Nehri kenarında şehid edileceğini, söyledi.”⁴⁷ Allah Resulü başka bir hadiste de şöyle buyurmuştur: “Ehl-i beytim içerisinde bana en sevimli olanı Hasan ve Hüseyin’dir.”⁴⁸

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Arap nesrinin bir kolunu oluşturan hitabetin Arap edebiyatı tarihinde önemli bir yeri vardır. Tarihi çok eskiye dayanan bu sanatın Cahiliye döneminde de yeri büyük olmuştur. Düzenlenen panayırarda ve toplantılarda şiir ile birlikte hitabetin de yer aldığını kaynaklardan öğrenmekteyiz. Müslümanların sosyo-kültürel durumuna bağlı olarak inişli-çıkışlı bir seyir izleyen hitabetin günümüzde mümtaz örnekleri elimizde mevcuttur. Bu numunelerden biri de Hamdâniler döneminde yaşayan ve Hamdâni emiri Seyfûddeve’nin resmî hatibi unvanını elde eden Abdurrahim b. Muhammed b. İsmail İbn Nübâte’ye aittir. Divânu Hutabi’l-Minberiyye olarak bir araya getirilen İbn Nübâte’nin hutbelerinin üzerinden geçen onca zamana rağmen hâlâ önemini koruduğuna şahit olmaktayız. Değişik baskıları yapılan ve dünyanın birçok kütüphanesinde el yazması bulunan bu hutbeler şekil ve muhtevadaki özelliklerinden dolayı da kuşaktan kuşağa ezberlenerek aktarılmıştır.

Yaptığımız çalışmada İbn Nübâte ve hutbeleri çerçevesinde sonuçları maddeler halinde şöyle sıralamak mümkündür:

⁴⁶ Ebû ‘Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek ‘alâ Şahîhayn*, (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, tsz.), 3: 161, Hadis no: 4757. Not: Yukarıda zikredilen hadisin tam metnine ulaşamadım.

⁴⁷ Alâuddîn Ali b. Huşâmiddîn el-Muttâkî el-Hindî el-Burhan Fevrî, *Kenzu’l-Ummâl fî Şunenî’l-Akvâl ve’l-Ef’âl*, thk. Bekrî Hayyânî vd. (Beyrut: Muessesetu’r-Risâle, 1985), 12: 122, Hadis no: 34298; Celâluddîn b. Ebî Bekir es-Suyûtî, *el-Câmi’u’s-Şağîr fî Ehâdîs’il-Beşîr’in-Nezîr*, (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2004), 1: 23, Hadis no: 281.

⁴⁸ Burhan Fevrî, *Kenzu’l-Ummâl*, 12: 116, Hadis no: 34265; Suyûtî, *el-Câmi’u’s-Şağîr*, 1: 19, Hadis no: 204.

1. Hamdâniler döneminde İslam kültür tarihine geçen birçok âlim yetişmiştir.
2. İbn Nübâte, ilmi birikimi, belagatlı ve etkileyici hitabeti ile cemaati etkilemiş ve ayrıca hutbeleri ile harp meydanlarında ordunun motivasyonunu yüksek tutmayı başaramıştır.
3. İbn Nübâte, tarihe ünlü bir hatip olarak geçmiş olup elimizde hutbeleri mevcuttur.
4. İbn Nübâte'ye isnat edilen hutbeler fazla bir yekûn teşkil etmekte, İbn Nübâte'nin oğlu Ebû Tâhir Muhammed ve torunu Ebu'l-Ferec'in de aynı şekilde hatip oldukları, onlara ait hutbe mecmualarının bulunduğu ve bu hutbelerin İbn Nübâte'nin hutbelerine karıştığı hakikati mevcuttur.
5. İbn Nübâte'ye isnat edilen iki farklı hutbe mecmuasının bulunduğunu ve bunlardan birinin muhtelif mevzularda tanzim edildiğini diğlerinin de yılın her bir cuması için hazırlanan hutbelerden oluştuğunu ifade etmek mümkündür.
6. Bütün bunlarla birlikte İbn Nübâte'ye isnat edilen hutbelerin her birisinin Arap edebiyatı açısından eşine nadir rastlanan hutbeler olduğuna kanaat getirdik.
7. İbn Nübâte'nin hutbelerinin önemli bir bölümünü ölüm ve ahiret konuları oluşturmaktadır. Bunların içerisinde bazı İslam büyüklerinin vefatı ile ilgili hutbeler dikkate şayan hutbelerdir. Hz. Hüseyin'in şehadeti ile ilgi hutbe de bu meyandadır ve etkileyici bir hutbedir.
8. İbn Nübâte'nin hutbelerinde eleştiriye maruz kalan ve İslam akaidine ters düşen bazı söylemler de bulunmaktadır. Ayrıca İbn Nübâte'nin hutbelerinde kullanmış olduğu birçok hadisin sıhhat derecesi ile ilgili bazı tartışmaların olduğunu belirtmek isteriz.

KAYNAKÇA

- Alican, Mustafa. "Meyyâfârikîn İsmi Üzerine Bir Soruşturma". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 27/1 (Temmuz 2012): 1-21.
- Blachere, R. "Mütenebbî". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 8: 858-862. Eskişehir: ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri, 1997.
- Brockelmann, Carl. "İbn Nübâte". *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*. 5/2: 777. Eskişehir: ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri, 1997.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîra. *el-Câmi'u'l-Musnedu's-Şahîhu'l-Muhtaşar*. thk. Muhammed Zuheyr b. Nasr en-Nâsir. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2001.
- Burhân Fevrî, Alâuddîn Ali b. Husâmiddîn el-Muttâkî el-Hindî. *Kenzu'l-'Ummâl fî Suneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*. thk. Bekrî Hayyânî vd. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1985.

- Cezâîrî, Tahir b. Salih. *Şerhu Hutab-i İbn Nübâte*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007.
- Demirayak, Kenan. *Abbasi Edebiyatı Tarihi*. Erzurum: Şafak Yayınları, 1998.
- Durmuş, İsmail. "Mütenebbî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 195-200. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Furat, Ahmet Suphi. *Arap Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2007.
- Goldziher, İgnace. *Klasik Arap Literatürü Tarihi*. trc. Rahmi Er, Azmi Yüksel. Ankara: Vadi Yayınları, 2012.
- Gümüş, Ercan. "İbnü'l-Ezrak ve Eseri "Meyyâfârikîn ve Âmîd Tarihi" Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar Işığında Bir Değerlendirme". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 7, (Nisan 2012): 3-13.
- Hamevî, Takıyuddin Ebi Bekir Ali b. Abdillâh. *Hizânetu'l-Edeb ve Gâyetu'l-Ereb*. thk. Usâm Şa'yitu. Beyrut: Dâru ve Mektebetu Hilâl, 1987.
- Hevâmidî, Muhammed b. Ahmed Abdusselâm Hıdır eş-Şukayrî. *es-Sunen ve'l-Mubteda'at el-Muta'allika bi'l-Ezkar ve's-Şalavât*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 2000.
- Hizmetli, Sabri. "Karmatîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 510-514. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- İbn Bâz, Abdulaziz b. Abdillâh b. Abdirrahman. *Mecmû'u Fevâid ve Makâlât Mutenevvi'a*. Riyâd: Dâru'l-Kâsım li'n-Neşr, 1999.
- İbn Ebi'l-Hadîd, Abdulhamid b. Hibetillâh b. Muhammed b. Hüseyin. *Şerhu Nehci'l-Belâga*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye ts.
- İbn Hâlikân, Şemsuddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekir. *Ve Feyâtü'l-A'yân*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru Sâdir, 1970.
- İbn 'Îmâd, Abdulhayy b. Ahmed b. Muhammed el-Akrî el-Hanbelî. *Şezerâtü'z-Zeheb*. thk. Mahmut Arnavut. Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, 1989.
- İbn Nübâte, Abdurrahim b. Muhammed b. İsmail. *Divânü Hutab-i Minberiyye (Arapça Hutbeler)*. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, 1968.
- İbn Nübâte, Abdurrahim b. Muhammed. *Divânü Hutab-i İbn Nübâte*. thk/şrh. Yâsir Muhammed Hayr el-Mikdâd. Kuveyt: el-Va'yu'l-İslâmî, 2016.
- İbn'ül-Esîr, Ziyauddin Nasrullah b. Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerim el-Mevsilî. *el-Meselu's-Sâir fî Edebi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 1995.
- İbn Şahinşâh, Ebu'l-Fidâ İmâduddin İsmail b. Ali b. Mahmud b. Muhammed İbn Omar. *el-Muhtaşar fî Ahbâri'l-Beşer*. Mısır: Matba'atu'l-Huseyniyye el-Misriyye, ts.
- İbnü'l-Ezrak, Ahmed bin Yusuf bin Ali. *Meyyâfarikîn ve Amid Tarihi (Artuklular Kısım)*. trc. Ahmet Savran. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1992.
- İpek, Muhammet Selim. "Hatip Olarak Ziyâd b. Ebîh", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/ 38 (Haziran 2015): 215-220.
- İpek, Muhammet Selim. "Vâsıl b. Atâ'nın "Râ"sız Hutbesi," *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)* 34 (spring-II 2015): 199-204.
- Karaarslan, Nasuhi Ünal. "Hamdâniler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 446-447. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Kaya, Mahmut, "Hitâbet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 156-158. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.

- Kehhâle, Omar Rıdâ. *Mu'cemu'l-Muellifin*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1970.
- Kılıç, Hulûsi. "İbn Nübâte el-Hatîb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 233. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- Kindî, Bahaüddin Muhammed b. Yûsuf b. Ya'kûb el-Cündî. *es-Sülûk fî Tabâkât-i 'Ulemâ ve'l-Mülûk*. thk. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn el-Ekvâ el-Havâlî. San'a: Mektebetu İrşâd, 1995.
- Mekkî, Abdulmelik b. Hüseyin b. Abdulmelik el-'Usâmî. *Simfu'n-Nucûmi'l-'Avâlî fî Enbâi'l-Evâil ve't-Tevâlî*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Muallimoğlu, Nejat. *Bütün Yönleri ile Hitabet*. İstanbul: Avcıol Matbaası, 1991.
- Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh el-Hâkim. *el-Mustedrek 'alâ Şaḥîḥayn*. Beyrut: Dâru'l-Marife tsz.
- Paşa, Omar Musa, Muhammed Abdulgâni Hasan. "Matlau'l fevâid ve Mecmau'l-Ferâid li Cemâlidin b. Nübâte el-Misri", *Mecelletu Mecma'i'l-Lugâti'l-Arabiyye* 34 (1974): 145-155.
- Safedî, Salâhuddin Ḥalîl Aybek. *A'yânu'l-'Aşr ve A'vânu'n-Naşr*. thk. Nebîl Ebû 'Uşme vd. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1998.
- Safedî, Salâhuddin Ḥalîl Aybek. *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*. thk. Ahmet Arnavut vd. Beyrut: Dâru İhyâ, 2000.
- Safvet, Ahmet Zeki. *Cemheretu Hutabi'l-Arab I-III*. Mısır: Matba'atu Mustafa el-Bâbi el-Halebî, 1923.
- Sönmez, Nesim. "Cahiliye Döneminde Hitabet". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 8/16 (2016): 820-840.
- Suyûtî, Celâluddin b. Ebî Bekir. *el-Câmi'u's-Şaḡir fî Ehâdis'il-Beşîr'in-Nezîr*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.
- Tağriberdî, Cemaluddin Ebî'l-Mehâsin Yûsuf İbn el-Atâbegî. *en-Nucûmu'z-Zahira fî Mulûki Mısr ve'l-Kâhira*. Mısır: Vizâratu's-Sakâfe, 1963.
- Tural, Hüseyin. "İbn Nübâte el-Mısrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 233-234. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.
- Yâfi'î, Abdullah b. Esad b. Ali b. Suleyman. *Mir'âtu'l-Cinân*. thk. Ḥalîl Mansûr. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1993.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz. *el-İber fî Haberî Men Gaber*. thk. Ebû Hacir Muhammed es-Said b. Bisyunî Zaglûl. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz. *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*. thk. Şuayib Arnavut vd. Beyrut: Muesesetu'r-Risâle, 1984.
- Ziriklî, Hayruddin, *el-A'lâm*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, 2002.
- "المكتبة الرقمية العربية". Erişim: 04.11.2017.
- <http://www.kadl.sa/pdfviewer.aspx?filename=3bypvwqayeyk6kd8qedbl1icl90pkn7zjqmjtx2t0l9cru2tlvvl1h8gweqqgu&memb=MpjkVwrxEbw>.